

Wstęp do filozofii

wykład 6: Style myślenia filozoficznego – fenomenologia i hermeneutyka

dr Mateusz Hohol

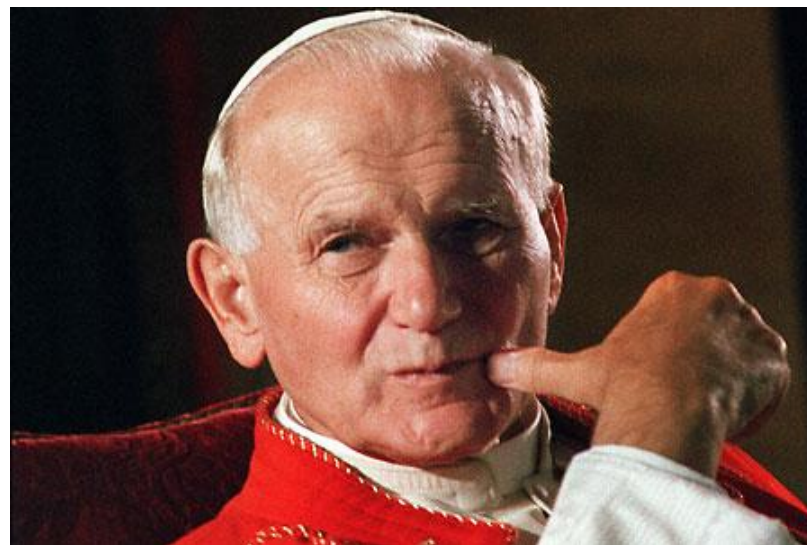
sem. zimowy 2014/2015

Wpływ fenomenologii i hermeneutyki na filozofię kontynentalną, myśl religijną i społeczną

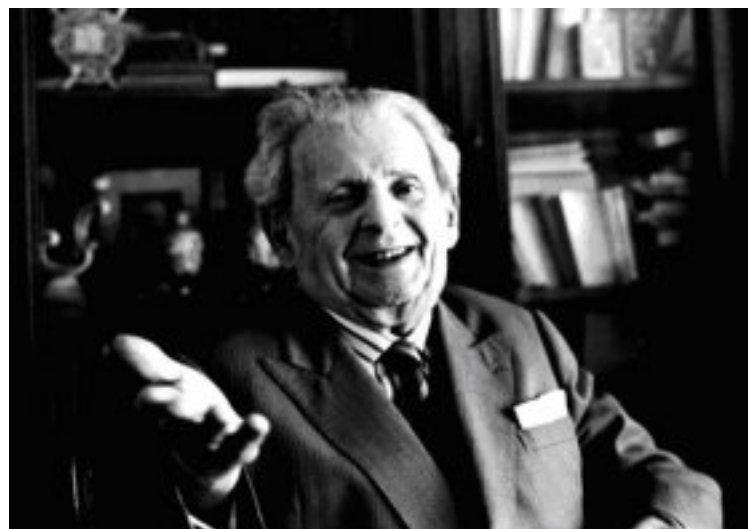
Copernicus
Center

Józef Tischner

Jan
Paweł II

Emmanuel
Levinas

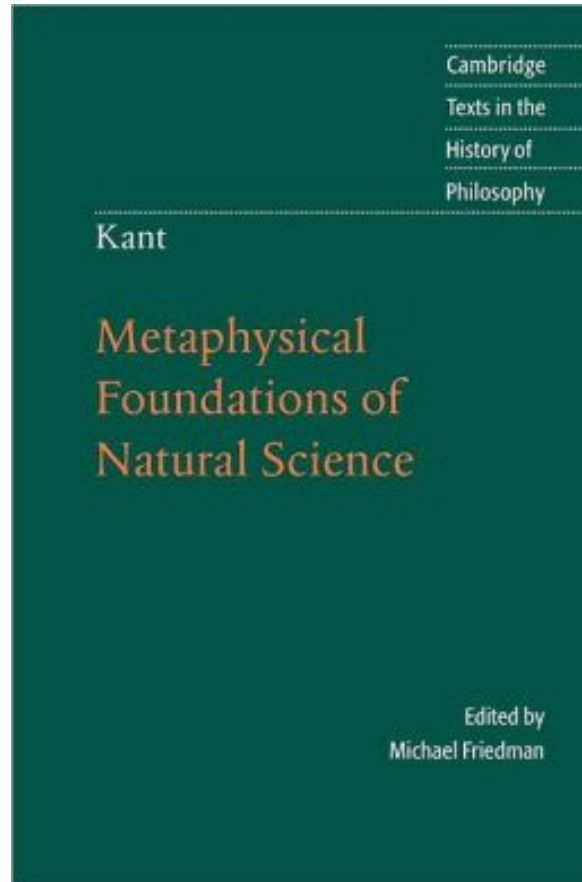
FENOMENOLOGIA

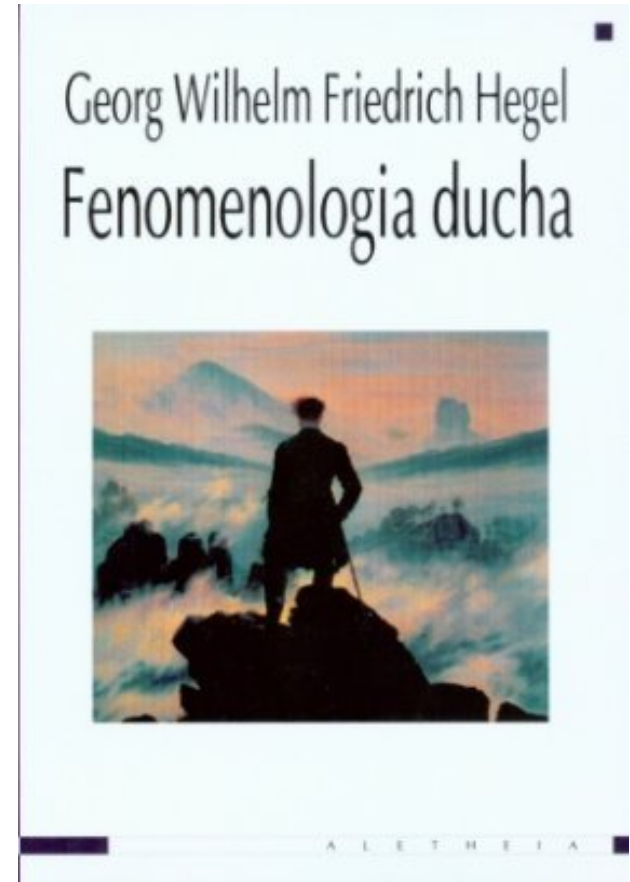
Fenomenologia przed fenomenologią

Johann Heinrich
Lambert (1764)

Immanuel Kant (1786)

G.W.F. Hegel (1807)

Wpływowi przedstawiciele fenomenologii

Edmund Husserl
(1859-1938)

Roman Ingarden
(1893-1970)

Edyta Stein
{św. Teresa Benedykta od
Krzyża}
(1891-1942)

Wpływowi przedstawiciele fenomenologii

Max Scheller
(1874-1928)

Maurice Merleau-Ponty (1908-1961)

Copernicus
Center

Paul Ricoeur
(1908-1961)

Jean-Paul
Sartre
(1905-1980)

Uwagi wstępne różne sensy fenomenologii

- Nauka wstępna / metoda
 - bada dziedzinę przedmiotów, którą ma zajmować się filozofia
- Nauka o istotach
 - bada istotne/konieczne struktury świata
- Nauka o fenomenach
 - bada to, co dane („z powrotem do rzeczy!”)
- Transcendentalna forma konstytucji świata
 - bada umysł i poznanie, to w jaki sposób tworzą one fenomen, który nazywamy światem

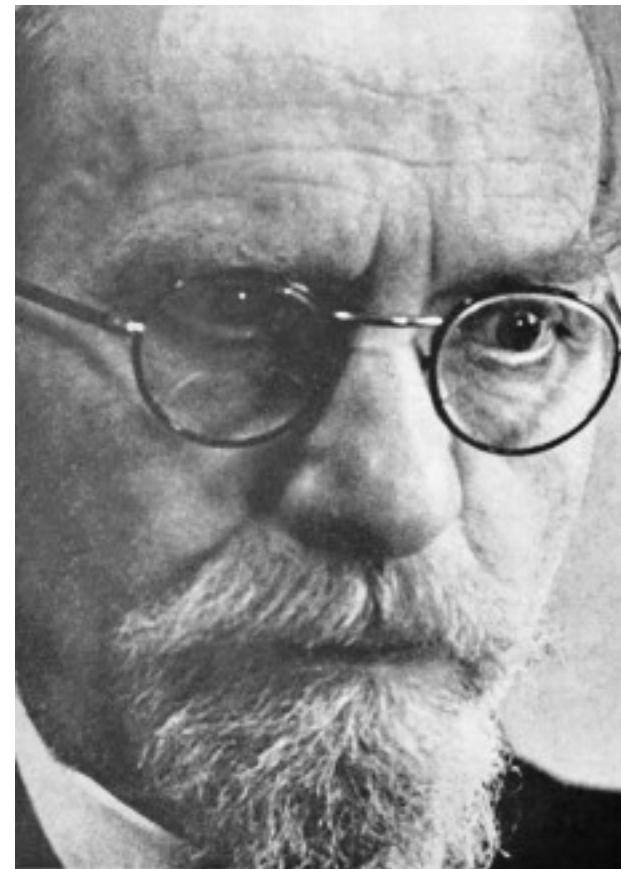
Edmund Husserl i jego dzieło

- Człowiek renesansu
 - Studiował w Lipsku i Berlinie matematykę, fizykę oraz filozofię
- Profesor w Getyndze i Fryburgu
 - miał wielu wybitnych uczniów, wytworzył wokół siebie niezwykle wpływowy krąg intelektualny
- Jego filozofia nie była monolitem, ale ewoluowała
 - dowodem jest treść ogromnej ilości pism w archiwum w Louvain
- Najważniejsze prace
 - *Filozofia arytmetyki*
 - *Badania logiczne*
 - *Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii*
 - *Medytacje kartezjańskie*

Edmund Husserl i jego dzieło

- Opozycja wobec minimalistycznej wizji filozofii (np. w ujęciu pozytywistycznym)
 - stawiał sobie niezwykle śmiałe cele badawcze
- Filozofia jako wiedza pewna
 - Filozofia ma być ścisłą nauką, ugruntowaną na trwałych podstawach (fundacjonizm)
- Budowa filozofii musi zacząć się od nowa
 - Należy odciąć się od przeszłości i spojrzeć na rzeczy obiektywnie, *bezzałożeniowo*
 - Naczelne hasło Husserla: „zurück zu den Sachen selbst”, czyli „z powrotem do rzeczy samych”

Czym jest fenomen i co bada fenomenolog?

- Jawiące się zjawisko, coś co dane jest naocznie
 - Nawrót do kartezjańskiej metafory „myślenie to widzenie”
 - Intuicja jest prawomocnym źródłem poznania – za jej pomocą umysł „wchłania”, to co dane
 - Fenomenolog ma opisywać, to co bezpośrednio dane, naoczne (nie wyklucza to innych metod, np. wnioskowania, ale muszą one następować *po* pracy fenomenologicznej bo ani indukcja ani dedukcja nie „wychwytyją” niczego bezpośrednio)
- Od psychologizmu do antypsychologizmu
 - Fenomen nie jest tylko zjawiskiem psychicznym
 - Fenomen jest fenomenem *czegoś i dla kogoś*
 - Fenomenolog bada połączenia pomiędzy *ja, poznaniem* i tym *co poznawane*
 - Zjawisko jest tylko początkiem – fenomenologa interesuje *eidos*, czyli istota tego co badane

Kluczowe pojęcie fenomenologii: Redukcja

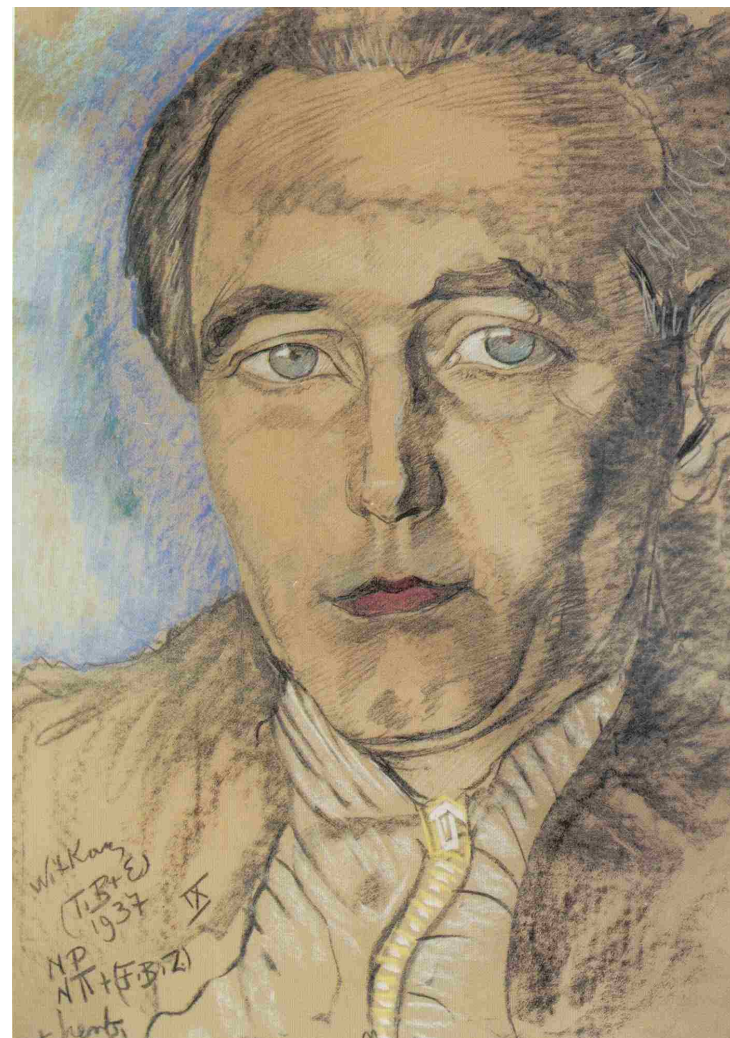
- W badaniu fenomenologicznym dokonuje się redukcji (wyłączenia, *epoche*):
 - (1) tego, co *subiektywne* – fenomenolog musi zwrócić się *ku przedmiotowi*, zając postawę obiektywistyczną
 - (2) *wiedzy* teoretycznej – do głosu ma dojść tylko, to co *dane*; trzeba wyłączyć m.in. to, co mówi nauka
 - (3) *tradycji* – należy zapomnieć o tym, co na temat badanego obiektu mówili inni
- Dokonuje się również redukcji samego fenomenu:
 - (I) uwaga kierowana jest na *uposażenie treściowe* fenomenu, co oznacza, że zaniedbuje się kwestię istnienia przedmiotu
 - (II) badana jest tylko *istota*, zaniedbuje się to, co do niej nie należy

Roman Ingarden

ontologia kombinatoryczna

- Metafizyka ma badać to co *jest*
- Ontologia bada możliwości
 - Przedmiotem badań są możliwe związki między ideami
 - Badanie powinno opierać się na oglądzie ejdetycznym
 - Ontologia jest niezależna od twierdzeń faktualnych (np. naukowych)
 - Ontologia jest wcześniejsza niż metafizyka – przygotowuje grunt pod metafizykę

„My fenomenologów bardzo szanujemy i uważamy ich za młodszych braci (...). Oni robią coś takiego jak my, i czasem robią to bardzo porządnie. Jest jeden fenomenolog polski, do którego mam ogromny szacunek, a mianowicie Ingarden. Moim skromnym zdaniem jest to w ogóle największy polski myśliciel, jakiego kiedykolwiek mieliśmy, i jeden z największych myślicieli europejskich XX wieku. To jest przykład, jak można porządnie robić fenomenologię. W gruncie rzeczy fenomenologowie mają z nami wiele wspólnego. Jest np. zdanie Husserla *zu den Sachen selbst* – wprawdzie wypowiedziane w innym kontekście, ale sens jest taki sam: nacisk na przedmiotowość. Jest też nacisk na analizę: fenomenologowie nie robią syntez. Różnice między fenomenologami a analitykami są dwie. Po pierwsze – w analizie dużo większy nacisk kładzie się na słowo; po drugie – na logikę. Fenomenologowie twierdzą, że mają jakąś intuicję i że im logika nie jest potrzebna (...). Ale w zasadzie fenomenologowie wychodzą od roboty intuicyjnej, która powinna poprzedzać wszelkie wnioskowanie. Czasem odnoszę wrażenie, że jesteśmy kopaczami, którzy z dwóch stron drążą ten sam tunel – czasem istotnie i nam, i im chodzi o to samo”

(J.M. Bocheński, *Filozofia analityczna*)

HERMENEUTYKA

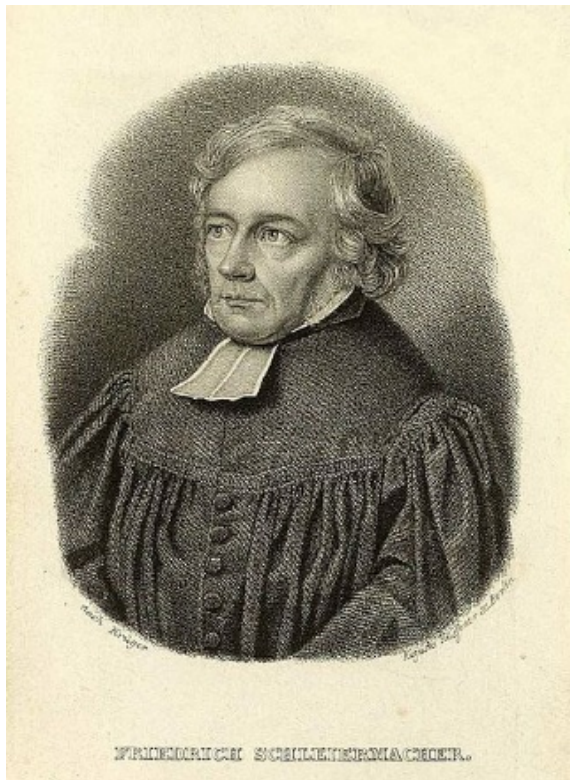
Hermeneutyka

uwagi wstępne

- Hermeneutyka = nauka o sztuce rozumienia i interpretacji tekstu
- Punktem wyjścia hermeneutyki jest polemika z twierdzeniami obiektywistycznymi, akulturowymi i ahistorycznymi
 - „Przewyciężenie wszelkich przesądów, ten ogólny postulat oświecenia, okaże się sam przesądem, i dopiero jego rewizja otworzy drogę do trafnego zrozumienia skończoności, która panuje nie tylko nad naszym ludzkim bytem, ale i nad naszą świadomością historyczną” (Gadamer, *Prawda i metoda*)
- Przez wielu filozofów (głównie analitycznych) uważana za dyscyplinę mętną i tajemniczą
 - 1 Gad – jednostka miary niejasności tekstu, którą posługiwali się sami uczniowie Gadamera (w biografii pisze o tym J. Grondin) 😊
 - Z drugiej strony: z rozważań Gadamera wyłania się ciekawa i spójna teoria rozumienia i interpretacji

Wpływowi przedstawiciele hermeneutyki

Friedrich
Schleiermacher
(1768-1834)

Martin
Heidegger*
(1889-1976)

Hans-Georg
Gadamer
(1900-2002)

Hans-Georg Gadamer

kluczowe pojęcia hermeneutyki

- Przedrozumienie
 - Przedsądy to „transcendentalne warunki rozumienia”
 - Bez przed-rozumienia nie ma rozumienia
 - Przesądem Oświecenia było odrzucenie przed-sądów jako niepodpartych Rozumem
 - Przedrozumienie ma dwa wymiary:
 - Interpretator jest *zawsze* uczestnikiem tradycji (kultury)
 - Interpretator zadaje tekstowi pytanie: *zawsze* antycypujemy sens, tzn. przypisujemy tekstowi „na próbę” jakieś znaczenie
- Koło hermeneutyczne
 - Proces interpretacji jest kolisty: od szczegółu do ogółu i od ogółu do szczegółu
 - Interpretacja to proces niekończący się, wyjściowe hipotezy interpretacyjne mogą być *zawsze* zmodyfikowane

„Procesem konstruowania kieruje jednakże już pewne oczekiwanie sensu zrodzone przez kontekst tego, co już zaistniało wcześniej. Oczekiwanie to znów musi być podatne na korektę, jeśli tekst tego wymaga. To zaś oznacza jeszcze, że oczekiwanie się przeobraża i że w obliczu oczekiwania innego sensu tekst zamyka się w spójne domniemanie. Tak oto ruch rozumienia przebiega stale od całości do części i na powrót do całości. Zadanie polega na tym, by na zasadzie koncentrycznych kręgów rozszerzać spójność zrozumianego sensu. Zgodność wszystkich szczegółów z całością to kryterium poprawności rozumienia. Brak takiej zgodności oznacza niepowodzenie rozumienia”.

H.G. Gadamer, *Prawda i metoda*,
PWN, Warszawa 2007, s. 401.

- Rozumienie jest procesem, w którym interpretowany tekst odnoszony jest do szerszego kontekstu
- Rozumienie możliwe jest tylko w *języku* – bez języka nie ma porozumienia
- Gadamer jest jednak świadom tego, że język ma swoje granice, a także, że istnieją inne źródła poznania

<<Jeśli napisałem zdanie: „Bytem, który może być rozumiany, jest język”, wówczas chodziło w nim o to, że tego, co jest, nigdy nie można zrozumieć do końca. W podjętej przeze mnie próbie opisanie tych problemów kierowałem się bez reszty doświadczeniem sensu dokonującym się w języku, po to jednak, aby wskazać na ustanowione w nim granice>> (Gadamer, *op. cit.*).

- Rozumienie ma charakter dialogiczny – możliwe jest dzięki wysiłkowi wspólnoty językowej

„Dialogiczny charakter języka, który próbowałem wydobyć, porzuca punkt wyjścia sytuujący się w subiektywności podmiotu, jak również punkt wyjścia mówiącego w jego nakierowaniu na sens. To, co wychodzi na jaw w mówieniu, nie jest wyłącznie utrwaleniem zamierzonego sensu, ale stale ponawianą próbą, czy też lepiej, ustawicznie powtarzającym się usiłowaniem, wdania się w coś oraz wdania się z kimś” (Gadamer, *op. cit.*)

- Czytanie tekstu to jedynie jeden z etapów rozumienia:

„Tekst musi być rozumiany jako pojęcie hermeneutyczne. Chodzi o to, że na tekst nie spogląda się z perspektywy gramatyki i lingwistyki, to znaczy nie traktuje się go jak produkt ostateczny, którego powstawanie czyni się przedmiotem analizy z zamiarem wyjaśnienia mechanizmu funkcjonowania języka jako takiego, niezależnie od wszelkich przekazywanych treści. Z punktu widzenia hermeneutycznego – który jest punktem widzenia każdego czytelnika – tekst jest tylko wytworem pośrednim [*Zwischenprodukt*], pewną fazą w procesie porozumienia, która jako taka uwzględnia oczywiście także pewną abstrakcję, mianowicie jej wyodrębnienie oraz utrwalenie jako fazy właśnie” (Gadamer, *op. cit.*).

Czego uczy nas hermeneutyka?

- Rozumienie zanurzone jest w danej tradycji, języku, kulturze
- Zależy ono od sytuacji problemowej w jakiej znajduje się interpretator
- Zrozumienie wymaga zawsze odniesienia się do kontekstu
- Rozumienie jest hipotetyczne – wysuwamy hipotezy interpretacyjne, które są przez nas później modyfikowane (po zderzeniu z kontekstem)
- Warunkiem niezbędnym rozumienia jest język rozumiany jako narzędzie wspólnotowe i dialogiczne

COMING SOON

ANTYFUNDACJONIZM
I FILOZOFIA W NAUCE

Copernicus
Center